НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На предлог Одељења за педагогију и андрагогију Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду именовало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације ***Драма као методски приступ у образовању васпитача за рефлексивну праксу***, докторанта Иване М. Стамнековић.

Пошто се упознала са достављеном докторском дисертацијом Комисија има част да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесе следећи

Р Е Ф Е Р А Т

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Ивана М. Стаменковић је рођена 1983.године у Краљеву где је завршила основну школу и потом гимназију у Трстенику. Студирала је педагогију на Универзитету у Нишу, Департману за педагогију и дипломирала 2008. године са темом дипломског рада "Васпитање деце у непотпуној породици". Докторске студије на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је 2009. године.

Од 2008. године је запослена у Високој школи струковних студија за васпитаче у Крушевцу, најпре као сарадник у настави, а затим као асистент на педагошкој групи предмета (Предшколска педагогија, Методика васпитно-образовног рада, Припрема деце за полазак у школу, Дидактичке игре и стваралаштво, Породична педагогија) и као ментор за професионалну праксу студената у оквиру програма основних и мастер струковних студија.

Ангажована је на пројекту *Развој и примена програма изградње капацитета у склопу подршке примени нових Основа програма предшколског васпитања и образовања у Србији*, Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета и УНИЦЕФ, у склопу пројекта *Инклузивно предшколско васпитање и образовање у Србији*, Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Похађала је више семинара стручног усавршавања (*Писање пројеката: „Од идеје до акције“,* Министарства омладине и спорта, 2008; *Активно учешће грађана у креирању, имплементацији и мониторингу локалних политика за Роме и Ромкиње* у оквиру пројекта *Овде смо заједно: Европска подршка за инклузију Рома*, подржаног од

стране Европске уније, Владе републике Србије и ОЕБС Мисије у Србији, Крагујевац, 2014). Учествовала је у радионицама алтернативног начина драмског изражавања у организацији Дах Театра (театра покрета) и MAPA (Moving Academy for Performing Arts).

Кандидат има објављене следеће радове:

Стаменковић-Пантовић, И. (2012). Игровне активности деце у вртићу као елемент дечје културе. *Синтезе*, 1 (1), 75-88.

Сучевић, В., Павличевић, С., Милосављевић, Р., Стеменковић, И., Петровић, И. (2013). *Дневник стручне праксе. Приручник*. Крушевац: Висока школа струковних студија за васпитаче/ Нови Сад: Знатижеља.

Stamenković, I. (2015). Dramska umetnost i obrazovanje: različiti pravci i pristupi u primeni dramskih i/ili pozorišnih tehnika. *Nastava i vaspitanje*, 64 (4).

Stamenković, I. (2022). Značaj pozorišnih aktivnosti za učenike i školu. U Milosavljević, S. (И). *Zbornik radova sa četvrte nacionalne naučno-stručne konferencije sa međunarodnim učešćem:* „*Pozorište i škola - inspiracija, podsticaj, tim*“ (str. 27-33). Beograd: BAZAART.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторанд Ивана М. Стаменковић се у свом раду бави питањем педагошких потенцијала драмског приступа у образовању васпитача. Ослањајући се на постмодерне теоријске оријентације - социокултурну теорију учења и развоја, социологију детињства, критичку педагогију и педагогију односа, у оквиру којих се васпитнообразовна пракса сагледава као комплексан, контекстуалан, динамичан и вредностима вођен процес грађења и трансформације односа, докторанд настоји да успостави оквир разумевања суштине професије васпитача као рефлексивне праксе сталног преиспитивања односа моћи и природе учешћа а не као техничке праксе имплементације теоријских знања. Тиме се компетентност васпитача сагледава као практична мудрост односно практична теорија, у значењу Аристотеловог тумачења *phronesisa* и *praxisa*. На тој основи докторанд се бави, са једне стране, утемељењем аргументације за критичко преиспитивање постојеће праксе образовања васпитача и са друге стране, анализом опсежне и релевантне литературе која обухвата теоријске, истраживачке и програмске радове који се баве проблематиком драме у образовању и систематизацијом њених потенцијала у односу на професију васпитача као подручје рефлексивне праксе.

На основу оваквог теоријског утемељења докторанд поставља своје истраживање као развојно педагошко истраживање са сврхом промене иницијалног образовања васпитача а чији је циљ развијање и евалуација модела наставе (курс *Рефлексивни драмски практикум*) заснованог на драми као методском приступу у бављењу мета темама васпитне праксе. Под мета темама се подразумевају: 1) природа односа у васпитно-образовном процесу: различите димензије односа одраслих и деце, моћи и начини учешћа, права и положаја и улоге одраслих и деце; 2) претпоставке које воде акције: перцепција о деци и њиховој моћи/могућностима; представе о професији,

улогама и одговорностима васпитача; ставови о васпитању и образовању и вредности у основи васпитно-образовне праксе.

Циљ истраживања је конкретизован кроз следеће задатке:

1. Постављање концепције практикума усмереног на рефлексивно преиспитивање мета тема васпитне праксе и операционализација концепције кроз теме и задатке за студентску праксу и одабир драмских техника.
2. Праћење реализације курса у следећим димензијама: критичко преиспитивања ’мета тема’ васпитне праксе; ниво и начини активног учешћа студената; кооперативнпост и дијалог; подобност појединих драмских техника у односу на теме и задатке студентске праксе.
3. Испитивање перспективе студената о значају, вредности и ограничењима практикума (концепције и начина рада) као и појединачних елемената (драмских техника/приступа, тема и задатака за праксу) у њиховом образовању за будући професионални рад.
4. Критичко преиспитивање и реконцептуализација, на основу добијених резултата и увида, модела практикума заснованог на драми и синтеза смерница за коришћење драме као методског приступа у настави иницијалног образовања васпитача.

3. Основне хипотезе у истраживању

Истраживање се заснива на разумевању образовања као подручја *praxisa* – рефлексивног односа између теорије и акције којим се теорија и пракса узајамно обликују и на претпоставци да методски приступ заснован на драми има потенцијал за образовање васпитача за рефлексивну праксу с обзиром на одлике које се везују за драмски израз и које су посебно релевантне за професију васпитача, као што су: освешћивање и критичко преиспитивање властитих уверења и полазишта кроз грађење значења, промену перспектива, промену у разумевању, развијање рефлексивности и осетљивости за питања односа; оснаживање и проактивизам; кооперација, дијалог и заједничко учење.

4. Методе коришћене у истраживању

Истраживање је постављено као развојно педагошко истраживање усмерено на развијање и евалуацију модела наставе заснованог на драми као методском приступу, утемељено на концепту развојне евалуације. Оно подразумева планско и намерно уношење промене у праксу образовања васпитача и континуирано праћење и вредновање процеса развијања промене кроз узајамно повезане, развојну и истраживачку, димензије овог процеса.

Развојна димензија се односи на конципирање новог модела наставе кроз курс *Рефлексивни драмски практикум*, његово конкретизовање, модификовање и реконцептуализовање кроз праћење и евалуацију. *Рефлексивни драмски практикум* је усмерен на критичко рефлексивно промишљање о мета темама образовања, преиспитивањем васпитно-образовне праксе вртића кроз усмерено посматрање у пракси и драмски израз заснован на приступу Форум театара А. Боала и Драмског учења кроз „плашт експерата“ Д. Хичкота и П. Хербарта и испитивање могућности комбинације и модификације различитих драмских приступа и техника, те могућности за даљи развој „сценарија“.

Истраживачка димензија обухватала је праћење процеса реализације промене, те критичко рефлексивно преиспитивање, евалуацију и анализу саме концепције *Практикума*, процеса реализације курса и начина рада, а у односу на критичко рефлексивно промишљање о мета-темама, ниво ангажовања и начине партиципације студената, атмосферу и међусобне односе током рада.

Будући да је засновано на концепту рефлексивне праксе и партиципације, студенти су као ко-истраживачи учествовали у критичком преиспитивању и вредновању и концепције *Практикума* и процеса његове реализације.

За праћење, документовање и вредновање комплексног процеса примене и развијања курса коришћене су као технике истраживања учесничко посматрање (документовано кроз видео записе и рефлексивне белешке наставника/истраживача), техника анкетирања, интервјуисање и техника анализе садржаја, применом сета инструмената који су истовремено имали своју развојну функцију (као методе реализације наставног процеса) и истраживачку функцију прикупљања података: тематске рефлексивне картице студената; упитници са питањима отвореног типа за проспективну и ретроспективну развојну евалуацију; рефлексивни дневници као наративни записи студената и групни неструктуирани интервју за ретроспективну развојну евалуацију.

5. Приказ садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Докторска дисертација Иване Стаменковић има 279 страна, од тога 13 страница литературе и 33 страница прилога, и подељена је на осам поглавља.

У првом поглављу, *Постмодерна теоријска полазишта као оквир рада,* ослањајући се на социо-културну теорију учења и развоја, социологију детињства, критичку педагогију и педагогију односа, постављен је теоријски оквир за разумевање професије васпитача и сагледавање потенцијала драме као методског приступа у образовању васпитача, кроз следеће теме: 1) Поимање детета и детињства, учења и развоја из постмодерне перспективе; 2) Реконцептуализација предшколског васпитања и образовања из постмодерне перспективе; 3) Постмодерни приступ у разумевању професије васпитача као етичке и рефлексивне праксе.

У поглављу *Иницијално образовање васпитача из перспективе постмодерних теорија*, докторанд се најпре бави питањем вредности и циљева у концпирању

иницијалног образовања васпитача, а потом даје концептуални оквир образовања васпитача за рефлексивну праксу, идентификовањем и приказом његових кључних пожељних обележја: холистички приступ образовању; превазилажење дихотомије теоријског и практичног образовања кроз учење путем делања и кроз истраживање; грађење заједнице која учи; уважавање искуства и различитих врста знања студената; подстицање различитих нивоа и типова рефлексије; контекстуално примерен приступ образовању кроз израњајуће проблемске садржаје а не предодређене садржаје формалних знања; подстицање имагинације и активизма кроз уметност.

У трећем поглављу, *Драмска педагогија,* на основу опсежног проучавања литературе, дата је класификација и детаљан приказ различитих приступа и праваца у коришћењу драме у образовању, приказ различитих програма заснованих на драми и генерисани су потенцијали и вредности драмског приступа у образовању, настави и учењу: холистичко искуство учења и интегрисан приступ учењу; развијање рефлексивности, метакогнитивних способности, критичког и истраживачког приступа; освешћивање и развијање осетљивости за различита питања и проблеме; грађење значења, промене у разумевању, промена перцепције и перспектива; промене система вредности и ставова, развијање вештина самоконтроле и модификовање понашања; оснаживање, еманципација и проактивност; грађење заједнице која учи кроз кооперацију, колаборацију, дијалог и међусобну подршку.

У поглављу *Истраживачки оквир* најпре је образложен концепт развојних педагошких истраживања и посебно, концепт развојне евалуације, а потом постављен предмет, циљ и задаци истраживања, представљен контекст истраживања, технике и инструменти коришћени у истраживању. Потом је детаљно образложена спроведена квалитативна анализа података заснована на комплементарним поступцима категоризације (кодирања) и повезивања (контекстуализације) и техникама проширивања (синтезе резултата добијених испитивањем различитих аспеката и различитим инструментима у једну целину) и холистичке интеграције (којом се на нивоу праћења и анализе врши синтеза различитих перспектива и података).

У поглављу *Приказ, анализа и интерпретација података* детаљно су изнети резултати истраживања синтетизовани према задацима истраживања дефинисаних релевантним аспектима наставног процеса: критичко-рефлексивног промишљања о мета-темама; нивоа ангажовања и начина партиципације студената; атмосфере и међусобних односа.

У шестом и седмом поглављу, насловљеним *Вредности и значај Практикума* и *Слабости, ограничења и недостаци концепције Практикума и начина рада,* кандидат дискутује резултате у категоријама димензија потенцијала драмског приступа и релевантности за професију васпитача, а потом генерише уочена ограничења и слабости проистекле из саме концепције курса, начина његове реализације, наставничког (не)доприноса и контекста реализације.

У поглављу *Завршна разматрања* најпре се генерише потенцијални значај Практикума за програм иницијалног образовања васпитача и критички сагледава како он кореспондира са актуелном праксом студијског програма иницијалног образовања, а потом се даје критички осврт на спроведено истраживање и самоувиди о сопственом учењу кандидата кроз истовремену улогу истраживача и наставника.

На крају рада дат је обиман списак коришћене литературе, а као прилози дата је почетна, модификована и завршна верзија плана курса *Рефлексивни драмски практикум*, инструменти праћења (водич за рефлексивни дневник, питања за тематске рефлексивне картице, упитници за проспективну и ретроспективну развојну евалуацију) и фотодокументација.

6. Остварени резултати и научни допринос

Тема докторске дисертације отвара значајно истраживачко подручје код нас и представља вредан покушај да се улога и значај драме као методског приступа сагледа у светлу савремених схватања професије васпитача и разумевања праксе васпитања и образовања, а не кроз бављење образовним потенцијалима драме по себи. Утемељењем на свеобухватној и опсежној теоријској анализи драмског приступа у образовању и истовременим врсним генерисањем везе потенцијала драмског приступа и сагледавања професије васпитача из постмодерне теоријске перспективе, кандидат успешно операционализује реализацију комплексног процеса развојне евалуације на моделу наставе у властитој наставничкој пракси.

У том смислу рад представља значајан искорак од истраживања драме као примене појединих драмских техника у образовању и настави ка сагледавању драмског потенцијала у оквирима савременог схватања професије васпитача и стављања у функцију развоја рефлексивне праксе васпитача.

Истовремено, рад доприноси не само бољем разумевању постмодерног приступа професији васпитача већ даје и операционализацију оваквог приступа као начина превазилажења ограничености постојећег иницијалног образовања и његове трансформације у правцу интегрисаног приступа у образовању васпитача и превазилажењу дихотомије између теорије и праксе и теоријског и практичног образовања кроз наставни процес заснован на рефлексивним методским приступима као што је драма.

Утемељењем концептуалног оквира образовања васпитача и моделовањем начина реформисања наставног програма и професионалног усавршавања наставника који образују васпитаче кроз покретање промена у властитој наставничкој пракси и заснивањем процеса промене на развојним педагошким истраживањима, рад може имати значајан допринос актуалном питању реформе иницијалног образовања васпитача код нас.

7. Закључак

Комисија закључује да је реч о оригиналном научном делу које својим врсним теоријским утемељењем предмета истраживања и умењем имплементације захтевног методолошког приступа примереног разумевању педагошке науке као подручја *praxisa,* представља значајан научни допринос у сагледавању педагошког потенцијала драме као методског приступа у образовању васпитача, операционализацији његове функције

у пракси образовања васпитача и успостављању оквира и модела трансформације иницијалног образовања васпитача.

На основу изнетог, задовољство нам је да препоручимо Наставно – научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да омогући усмену одбрану доктората усвајањем позитивног извештаја о тези ***Драма као методски приступ у образовању васпитача за рефлексивну праксу***, докторанда **Иване М. Стаменковић**.

Београд, 19.5.2022.година

Чланови комисије

Проф. др Драгана Павловић Бренеселовић (ментор)

Проф. др Живка Крњаја

Проф. др Лидија Радуловић

--- ---

др Лидија Мишкељин, доцент